

WAT MAAKT HET LEVEN DE MOEITE WAARD? Pieter Jonker begon ooit een stichting voor prentkunst om een asielzoeker te helpen. Nu is het een centrum boordevol werk van tientallen kunstenaars. Door onze redacteur **Gretha Pama** Foto's **Sake Elzinga**

Ik had altijd gedacht: kunst is niet voor mij weggelegd

Nobilis Centrum voor Prentkunst is gehuisvest in de oude, door gebrek aan leerlingen gesloten basisschool van Fochteloo (Friesland). Over een leeg schoolplein, waar je de auto kan parkeren, langs de verlaten fietsenstalling, loop je naar de voordeur. In de gang zijn de kinderkapstokken weggehaald, daar staan nu tafels met kaarten, kalenders, brochures. Veel kunstboeken ook, de meeste uitgegeven in eigen beheer.

Wat bij binnenkomst vooral in het oog springt: een grote portrettekening op een schildersezel. Je ziet een man met een jarentachtigbril, hij zit aan een tafel te schrijven, rechts een schemerlampje, achter hem een kamerplant. *‘Portret in potlood van Pieter Jonker op 9 januari 1991 thuis in Haule door Peter Lazarov’*, staat eronder.

De tekening kondigt de huidige tentoonstelling van het centrum aan, *Peter Lazarov tekent collega’s*. Lazarov (Plovdiv, 1958) is een Bulgaarse prentkunstenaar. In 1990 kwam hij terecht in het azc van Appelscha, een kilometer of tien hier vandaan. Tegenwoordig is zijn werk internationaal bekend, prenten van hem zijn opgenomen in musea wereldwijd. De afgelopen jaren woonde hij in China.

Nobilis Centrum voor Prentkunst is een initiatief van Pieter Jonker (70). Hij draagt nu een andere bril dan op de tekening. Ook het zwarte baardje is verdwenen, het haar is dunner geworden. Wanneer hij vertelt, praat hij zoals meer mensen die hier zijn geboren en getogen: een beetje hoegik, soms slijpt er een uitdrukking doorheen die letterlijk uit zijn moedertaal komt.

Belangrijke dingen worden vaak terloops gezegd, alsof het doodeenvoudige waarheden zijn. Zoals, ergens halverwege het gesprek: „Peter Lazarov mag je wel dankbaar zijn, zeggen ze dan tegen mij: wat jij allemaal voor hem gedaan hebt. Dan zeg ik: ho ho ho, de boel gaat niet op de weegschaal. Want dan gaan we kijken: wat heeft hij voor mij betekend. Ik had altijd gedacht: kunst is niet voor mij weggelegd. En kijk nou om je heen, hoe het gelopen is.”

LIEFDE VOOR TAAL HEEFT TE MAKEN MET DE MENSEN MET WIE JE JE OMRINGT

Op 9 januari 1991 was Pieter Jonker 39, het was de dag die zijn leven op de kop zou zetten. Terwijl in dat leven al best het een en ander was gebeurd, voor een zoon van kleine boeren uit een klein dorpje. Als eerste van zijn familie had hij hoger onderwijs gevolgd, de kweek-

school. In plaats van onderwijzer was hij op zijn vijftiengste directeur geworden van de Stellingwarver Schrieversronte, een regionaal centrum voor taal en cultuur.

Daarover gaan we het nog hebben. Eerst: wat gebeurde er die dag? Pieter Jonker: „Peter had in het azc gezegd dat hij graag in contact wilde komen met andere prentkunstenaars. Dus toen belde een van de vrijwilligers van het azc mij: jij houdt je bezig met cultuur, jij kent er vast wel een paar. Ik zei: kom maar met hem langs, maar wel ’s avonds graag want overdag heb ik het druk. Die avond kwam hij binnen met een map prenten onder de arm, hij liet ze allemaal zien en ik dacht: wauw, wat is dat prachtig. Dus ik nadaken: wie maken er nou prenten hier in de buurt. Sierd Geertsma, maar die was zes jaar eerder overleden. Johannes Mulders: ook dood. Dirk Kerst Koopmans, dacht ik toen. Die was al over de tachtig, maar die had nog lino’s en houtgravures gemaakt. En hij woonde in de buurt. In Balk. Ik belen. Dirk nam op, een beetje slaperig al. Hij zei: prima, kom morgen maar.

„Die dag parkeerde ik om half tien bij het azc. Peter stond al buiten, naast de telefooncél die je daar toen had. Dat vergeet ik ook nooit meer, hij schaamde zich voor hoe het er binnen uitzag. Wij naar Dirk. Die sprak geen Engels, maar wel wat Spaans. En Peter begon in het Frans. Het werd een beetje een spraakverwarring, maar ze hadden hun werk om aan elkaar te laten zien, het werd een prachtige dag. Toen wij naar huis. Ik dacht: ik zal maar even wat voor hem koken. Hollandse pot. Na het eten zei Peter: ‘Mag ik jou tekenen.’ Ik dacht: wat krijgen we nou. Maar ik vond het goed natuurlijk.

„En toen ging de telefoon. Aukje, de vrouw van Dirk. Ze zei: ‘Dirk zit hier te huilen in de stoel. Hij heeft zo’n mooie dag gehad, zegt hij, hij is er helemaal ontroerd van.’ Van de weeromstuit moesten wij ook huilen, Aukje en ik.” Hij stopt even. „Ja, ik word er nog raar van.”

We zitten in het lokaal waar de tentoonstelling begint, vijftien getekende portretten van prentkunstenaars die Peter Lazarov en Pieter Jonker – hij ging mee als chauffeur, als asielzoeker had zijn nieuwe vriend niet meer dan twintig gulden zakgeld per week – in de loop der jaren leerden kennen. Het zijn in de prentkunst bekende namen: Jan Battersman, Lou Strik, Siemen Dijkstra, Cees Andriessen, Wim Zwiers. En Dirk Kerst Koopmans (1906-1998), Lazarovs tekening van hem dateert van 23 februari 1991. Je ziet hem zitten op de bank in de huiskamer, links van hem zijn vrouw, Aukje, rechts Pieter Jonker.

Stichting Nobilis werd in 1991 door Pieter Jonker opgezet ten behoeve van Peter Lazarov – asielzoekers kunnen geen geld

verdienen zolang ze geen verblijfsstatus hebben. De stichting begon met het verzamelen van diens werk: ex libris, boekillustraties, ander kleingrafiek. Tegenwoordig worden er boeken en grafiek-mappen van tientallen kunstenaars uitgegeven en is in het centrum een grote collectie grafiek en ander werk op papier opgeslagen. Ook worden er nalatenschappen beheerd van diverse bekende grafici: tienduizenden prenten, alsmede de originele blokken en platen waarin die prenten werden gegraveerd, gegutst of gesneden. Alle lokalen hangen en staan vol, de oude lerarenkamer is een bibliotheek, binnenkort komt er uitbreiding op de plek waar nu nog de fietsenstalling staat.

JE MAG GENIETEN VAN HET LEVEN, MAAR SOMS MOET JE DINGEN DOEN DIE NODIG ZIJN

Waarom dacht u: kunst is niet voor mij weggelegd?

„Bij ons thuis waren geen boeken. Er was geen muziek. Geen kunst. Mijn opa en oma, pake en beppe, waren weldenkende mensen, maar mijn moeder bijvoorbeeld moest op haar dertiende gaan werken bij andere boeren. Zij had graag naar de kweekschool gewild, maar dat zag pake niet zitten. Ik had één rolmodel, dat was een aangebouwde tante. Bij haar thuis stond een piano, zij bracht meer sjeu in het leven dan alleen het boerenbedrijf. Ze is heel jong gestorven, ik was nog maar veertien. Maar zij was mijn grote voorbeeld. Ze was onderwijzeres en ik dacht: dat wil ik ook.”

Er was op de boerderij ook iets wél: krantenknipsels en plaatjes. Haule, waar de boerderij stond waar hij opgroeide, ligt net als Appelscha en Fochteloo in ‘de Stellingwerfen’, een streek in Zuidoost-Friesland met een eigen streektaal, Stellingwerfs. Zijn oma verzamelde alles wat daar in de krant over geschreven werd. „En dat ging ik toen als jongen ook doen. Artikelen uitknippen. Verzamelen.”

En die plaatjes, dat was dan misschien geen kunst maar toch: „Mijn vader was een coöperatieboer, aan het einde van het jaar kregen die een kalender, en daar stond altijd werk in van een kunstenaar uit de streek. Mijn moeder knipte dan een prent uit zo’n kalender, deed die in een oud fotolijstje en hing dat langs de trap naar boven. Ik was daar erg gevoelig voor, ik vond dat mooi. Toen mijn moeder overleed was er niet veel om te verdelen, maar ze had nog altijd een map met die oude prenten. Daar heb ik toen wel beslag op gelegd.”

Later ontmoette hij sommige van de kunstenaars uit die kalenders. Zoals Jo-

hannes Mulders (1899-1989), van hem hing een paar keer een uitgeknipte prent langs die trap naar de zolder. Nu ligt er een boek over zijn leven en werk op een van de tafels in de gang van het centrum, *Johannes Mulders, Vrijheid in gebondenheid*. Auteur: Pieter Jonker.

Pieter Jonker en ik praten het eerste kwartier Fries. Dat is mijn moedertaal, al spreek ik het niet vaak meer. Pieter Jonker leerde pas later Fries, zijn moedertaal is Stellingwerfs. Sinds de Nederlandse overheid in 1996 het Stellingwerfs erkende als variant van het Nedersaksisch, vormen ‘de Stellingwerfen’ het enige officieel drietalige gebied in Nederland.

Na een kwartier zeg ik: als we zo doorgaan moet ik het interview vertalen en zal hij het misschien niet meer herkennen als zijn woorden. We gaan over op Nederlands. Het liefst zou hij in zijn moedertaal praten, zegt hij. „Wij hadden hier een keer een burgemeester die zei: ik praat in het Nederlands, maar ik vrij in het Stellingwerfs. Het was een bijzondere uitspraak voor een burgemeester, vond ik. Maar het klopt wel. Als je moet nadenken over het formuleren van een zin, of je moet een woord zoeken: dan raak je een beetje af van de nabijheid.”

U was directeur van de Stellingwarver Schrieversronte, waar u zich inzette voor de publicatie van woordenboeken, voor onderwijsprojecten, voor eigen literatuur. Hoe belangrijk is taal voor u?

„Voor mij heeft liefde voor taal te maken met de mensen met wie je omringt. De discussie of iets officieel een taal is of niet raakt mij niet zo. Waar het om gaat is dat je je uitdrukt in die taal, met je familie, met je vriendjes, op het schoolplein. Het gaat om wat je erin kan zeggen.”

Met Peter Lazarov praatte u Engels. Hoe ging dat?

„Wij verstonden elkaar prima. Maar wat er gebeurde: ik bleef daarin stilstaan, terwijl hij wereldwijd contacten kreeg. Hij spreekt nu heel goed Engels. En Nederlands. Chinees, zelfs. Hij heeft flair voor talen.”

GEEN FLODDERIGE BOEKEN. MOOIE TENTOONSTELLINGEN. HET MOET ZO GOED ALS HET MAAR KAN

Ik vraag het omdat taal voor u van veel betekenis is. Jullie hadden eigenlijk een taalbarrière.

„Ja, maar... Het gaat om hoe we met elkaar omgingen. En daarin verstonden wij elkaar juist heel goed. Ik was erg onder de indruk van zijn werk. Van zijn kennis van de literatuur. Van de klassieke muziek.

Ik wil dankjewel zeggen tegen het leven

Later kwam zijn vrouw ook hier. Ze sprak de taal nog nauwelijks, maar ze las al wel *De donkere kamer van Damocles* van Hermans. Ze vroeg: wat vond jij van dat boek? Ik had het nog nooit gelezen.

„We gingen met z’n drieën naar de opera. Ik had nog nooit een opera gezien. Ze spaarden net zo lang tot ze kaartjes konden kopen, daarna zeiden ze tegen mij: je moet wel mee, want jij bent onze chauffeur. Hij werd ook overal en nergens uitgenodigd op atelierbezoek, dan bracht ik hem ernaartoe en zat ik daar te luisteren. Van de weeromstuit werd ik ook vrienden met die mensen. En zo rol je dan zo’n wereld in van de beeldende kunst.”

Zijn vrouw mocht ook overkomen?

„Nu komen we op een punt... Maar ik denk dat het nu wel verjaard is... Nee, het lukte niet om zijn vrouw en kind hier te krijgen. En hij miste ze steeds meer. Zelf mocht hij als asielzoeker het land niet uit, dus er moest iets gebeuren wat... Wat niet mag... En ik dacht: er is er maar één die het kan doen. Maar dan moet je dus contact maken met mensen die je illegaal de grens over helpen. Ik wil er niet te veel over zeggen, maar als er iets is waar ik een beetje trots op ben... Voor de rest heb ik zoveel geluk in mijn leven gehad, ik ben zo bevoorrecht geweest... Maar als er één ding is... Dat ik ervoor gezorgd heb, ook al mocht het eigenlijk niet, dat dat gezin herenigd is... Dan denk ik: je mag genieten van het leven, maar soms moet je dingen doen die nodig zijn. En dit kwam op mijn pad, dit was iets wat ik moest doen. En echt: niemand hoeft me dankbaar te zijn, dankjewel daar hou ik niet van, ik ben dankbaar dat ik het meegemaakt heb. Dat ik zo veel om mensen kon geven dat ik dat aandurfde. En ik weet wel: het is maar een speldenprikje in de grote wereldproblematiek. Maar als het gaat om... Zij hebben zoveel voor mij gedaan. Dit allemaal hier...”

Het centrum is heel belangrijk voor u.

„Ja. wij streven hier naar: alles zo professioneel mogelijk. Geen flodderige boeken. Mooie tentoonstellingen. Het moet zo goed als het maar kan. En daar zitten grenzen aan, want ik ben geen museumdirecteur. Ik ben gewoon mezelf, een prentenliefhebber en een liefhebber van mensen. Maar er is nu wel iets dat ik na al die jaren graag wil: ik wil de streek wat nalaten. Want die heeft mij veel gebracht in mijn leven. En door de stichting na te laten aan de streek wil ik dankjewel zeggen: dankjewel tegen het leven, dankjewel tegen de samenleving. En dan is het aan de gemeenschap hoe lang het centrum nog blijft. Niks is voor de eeuwigheid natuurlijk. Maar er moet wel goed gezorgd worden voor de collectie, het is niet meer vrijblijvend wat we hier doen.”

De tentoonstelling *Peter Lazarov tekent collega’s* is t/m 27 maart te zien in Nobilis Centrum voor Prentkunst. www.stichtingnobilis.nl

Over deze serie

We leven, zo goed en zo kwaad als het gaat. Maar wat maakt het de moeite waard? Niemand die het definitieve antwoord kan geven, maar menig- een heeft er ideeën of zelfs sterke gevoelens over. Daarnaast vragen we in deze serie kunstenaars, schilders, dichters, musici en wetenschappers.